

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΛΒ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ & ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑΣ

μία ημέρα στην αρχαία Γιτάνη

ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το δημόσιο βίο
στην πρωτεύουσα της αρχαίας Θεσπρωτίας

φυλλάδιο για τον εκπαιδευτικό

Ηγουμένίτσα 2008

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΛΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας
28ης Οκτωβρίου, 46100 Ηγουμενίτσα
τηλ. 26650 21113, 26650 27406
e-mail: lberka@culture.gr

Εκδοτική Επιμέλεια:
Γαρυφαλιά Μεταλληνού, αρχαιολόγος
Αναπληρώτρια Προϊσταμένη της ΛΒ΄Ε.Π.Κ.Α.

Κείμενα, σχεδιασμός εκπαιδευτικών δράσεων:
Ιριγένεια Αναγνώστου, αρχαιολόγος - μουσειολόγος

Εικονογράφηση:
Θανάσης Τσιπρόφτης, συντηρητής αρχαιοτήτων & έργων τέχνης

Σχεδιασμός - Καλλιτεχνική επιμέλεια εντύπου:
Ιριγένεια Αναγνώστου, Θανάσης Τσιπρόφτης

Διόρθωση κειμένων:
Ουρανία Πάλλη, αρχαιολόγος

Παραγωγή εντύπου: Mod Creative Studio

ISBN: 978-960-98289-9-4
Copyright © 2008

μια ημέρα στην αρχαία Γιτάνη

ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το δημόσιο βίο
στην πρωτεύουσα της αρχαίας Θεσπρωτίας

Μέχρι τον 5ο αι. π.Χ. οι Θεσπρωτοί ζούνε οργανωμένοι σε αυτόνομες φυλετικές κοινότητες που διοικούνται από αρχηγό - βασιλιά. Η βασιλεία καταργείται τον 5ο π.Χ. αι., οπότε και επικρατεί Δημοκρατικό πολίτευμα με εκλεγμένους άρχοντες και Εκκλησία του Δήμου. Το Κοινό των Θεσπρωτών αποτελεί το πρώτο πολιτικό όργανο των Θεσπρωτικών φύλων.

Η οικονομία στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην κτηνοτροφία και στη γεωργία έως τον 4ο αι. π.Χ.. Από τον 3ο - 2ο αι. π.Χ., αναπτύσσεται η τοπική βιοτεχνία και ανθίζει το θαλάσσιο εμπόριο με τις ακτές της Αδριατικής, της Ιταλίας και της νότιας Ιλλυρίας. Μία περίοδος ακμής και ευημερίας εγκαίνιαζεται για την περιοχή.

Αεροφωτογραφία του ανασκαμμένου τμήματος της Γιτάνης

Η αρχαία Γιτάνη

Η Γιτάνη ιδρύθηκε στο β' μισό του 4ου π.Χ. αι. (336/330 π.Χ.) εποχή κατά την οποία οι Θεσπρωτοί συνοικίζονται για πρώτη φορά και δημιουργούν οργανωμένες πόλεις, σύμφωνα με τα πρότυπα του υπόλοιπου ελληνικού κόσμου.

Η ύπαρξη της πόλης βεβαιώνεται από επιγραφές, σφραγίσματα και αρχαίους συγγραφείς, όπως οι ρωμαίοι ιστορικοί Πολύβιος και Λίβιος.

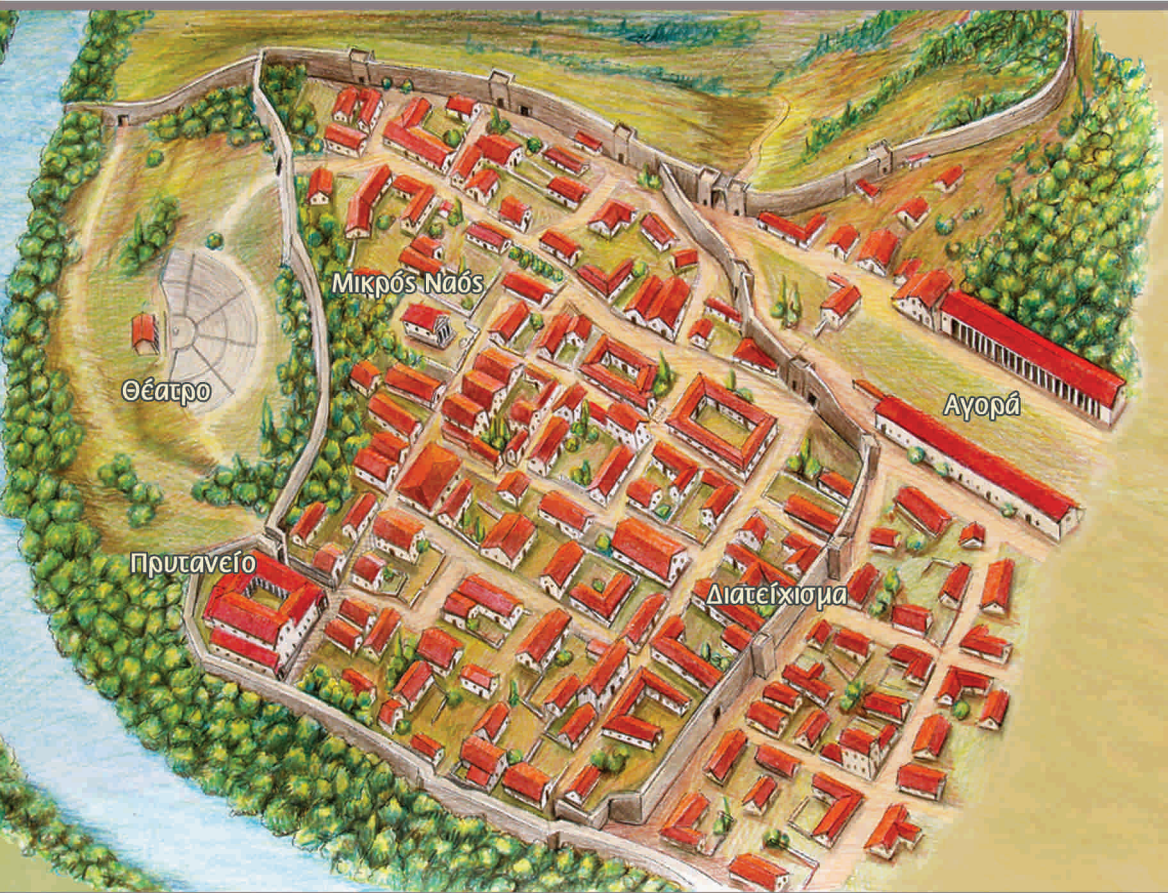
Η ακμή της τοποθετείται τον 3ο – 2ο π.Χ. αι, όταν μεταφέρθηκε εκεί από την Ελέα η πρωτεύουσα της Θεσπρωτίας και η έδρα του Κοινού των Θεσπρωτών, αναδεικνύοντάς την σε σημαντικό πολιτικό, οικονομικό και εμπορικό κέντρο, όχι μόνο των γύρω περιοχών, αλλά και της ευρύτερης περιοχής του Ιονίου.

Ο οικισμός, έκτασης 287 στρεμμάτων, αναπτύσσονταν στη νοτιοδυτική πλαγιά του βουνού της Βρυσέλλας και περιβαλλόταν σε τρεις πλευρές από τον ποταμό Καλαμά (Θύαμη). Η προνομιούχα γεωγραφική της θέση, εξασφάλιζε στην πόλη ισχυρή φυσική προστασία, πρόσβαση σε φυσικούς πόρους, αλλά και τον διοικητικό και εμπορικό έλεγχο των περασμάτων του ποταμού, που κατά την αρχαιότητα πιστεύεται ότι ήταν πλωτός. Επίσης μέσω του υδάτινου αυτού δρόμου επιτυγχάνονταν η επικοινωνία της Γιτάνης με τις πόλεις που ήταν χτισμένες στις όχθες του, στην πεδιάδα γύρω από αυτόν ή στα παράλια της Θεσπρωτίας.

Παράλληλα με τη φυσική οχύρωση που παρείχε στη Γιτάνη ο ποταμός Καλαμάς, η προστασία της πόλης βασιζόταν στα ισχυρά πολυγωνικά της τείχη. Τα τείχη ήταν κατασκευασμένα από ντόπιο ασβεστόλιθο και ακολουθούσαν το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής. Είχαν συνολική έκταση 2500μ. και πάχος που έφτανε τα 2,50 - 4 μ.

Για μεγαλύτερη προστασία ανά διαστήματα ενισχύονταν με πύργους.

Η πρόσβαση στον οικισμό γινόταν από τρεις κύριες πύλες και τρεις δευτερεύουσες.

Υποθετική σχεδιαστική αναπαράσταση του οικισμού της αρχαίας Γιάνης.

Ένα δεύτερο εσωτερικό τείχος (διατείχισμα) διαιρούσε την πόλη σε δύο οικιστικούς τομείς, τον ανατολικό και το δυτικό. Τα σημαντικότερα κτίρια βρίσκονταν στον δυτικό τομέα. Η Γιτάνη δίνει την εικόνα οργανωμένης πόλης. Οι κατοικίες οργανώνονταν ανά δυο ή τρεις σε οικοδομικά τετράγωνα που ορίζονταν από παράλληλους και κάθετους δρόμους, σύμφωνα με το Ιπποδάμειο πολεοδομικό σύστημα, χωρίς ωστόσο αυτό να τηρείται πάντα, λόγω της ιδιαίτερης γεωμορφολογίας του εδάφους. Η μορφή και το μέγεθος των κατοικιών ποικίλλε ανάλογα με τις ανάγκες και την οικονομική κατάσταση των ιδιοκτητών τους. Από τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά δεδομένα προκύπτει ότι οι περισσότερες διέθεταν 3 - 4 δωμάτια, ενώ σε κάποιες υπήρχε και δεύτερος όροφος ή υπαίθρια αυλή.

Με βάση την έκταση του οικισμού και την πυκνότητα των κτιρίων, ο πληθυσμός την περίοδο της ακμής της υπολογίζεται σε 6.000 - 8.000 κατοίκους.

Η Γιτάνη διέθετε επίσης οργανωμένο πολεοδομικό σχέδιο οδικού δικτύου, το οποίο βασιζόταν σε κάθετους δρόμους πλάτους 4 - 6 μ. που τέμνονταν από οριζόντιους 2 - 3 μ. Οι δρόμοι συνέδεαν τα τμήματα του οικισμού μεταξύ τους ή οδηγούσαν στα σημαντικά δημόσια κτίρια, όπως το θέατρο ή το Πρυτανείο. Ως προς τον τρόπο κατασκευής τους, ήταν πλακοστρωμένοι ή είχαν οδόστρωμα φτιαγμένο από πέτρες, χώμα και σπασμένα κεραμίδια. Η δημόσια ζωή της πόλης συγκεντρωνόταν στην Αγορά, το Πρυτανείο και το Θέατρο. Το νεκροταφείο βρισκόταν έξω από τα τείχη του οικισμού.

Η Γιτάνη καταστράφηκε από τους Ρωμαίους το 167 π.Χ.

Ανασκαμμένη οικία της Γιτάνης.

Δεξιά: Πλακόστρωτος δρόμος μπροστά
από το Πρυτανείο της Γιάνης.

Κάτω: Τμήμα της βορειοδυτικής
οχύρωσης.

Το Πρυτανείο

Στο Πρυτανείο στεγαζόταν η διακυβέρνηση της Γιτάνης. Το κτίριο ήταν χτισμένο στο νοτιοδυτικό άκρο του οικισμού και διακρινόταν για την έκταση (1.500 τ.μ.) και την επιμέλεια της κατασκευής του. Η είσοδος σε αυτό γινόταν από ένα μνημειακό πρόπυλο. Στο εσωτερικό του οι αίθουσες οργανώνονταν γύρω από μια κεντρική υπαίθρια αυλή: περιλάμβανε τρεις άνδρωνες, αποθήκες με πιδάρια, εργαστήρια, μαγειρεία και βοηθητικούς χώρους, ενώ σε αυτό υπήρχε επίσης βωμός και εστία. Οι ανδρώνες ήταν δωμάτια αφιερωμένα στα συμπίδια, επίσημα γεύματα κατά τη διάρκεια των οποίων οι άρχοντες αποφάσιζαν για τα σημαντικά ζητήματα της πόλης. Λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα τους, οι χώροι αυτοί ήταν διακοσμημένοι με χρωματιστά κονιάματα στους τοίχους και ψηφιδωτά ή βοτσαλωτά δάπεδα.

Στο Πρυτανείο στεγαζόταν επίσης το Αρχείο – Μητρώο της πόλης, όπως αποδεικνύει η εύρεση 3000 πήλινων σφραγισμάτων με τα οποία επικυρώνονταν επίσημα τα δημόσια έγγραφα. Ως προς τα θέματά τους, τα σφραγίσματα εικονίζουν θεούς, βασιλείς, ζώα, φυτά, προσωποποιημένες έννοιες, σύμβολα ή αντιγράφουν νομισματικά πρότυπα, παρέχοντας πληροφορίες για την πολιτική οργάνωση των Θεσπρωτών, τις διεθνείς σχέσεις, τις συμμαχίες και τη λατρεία.

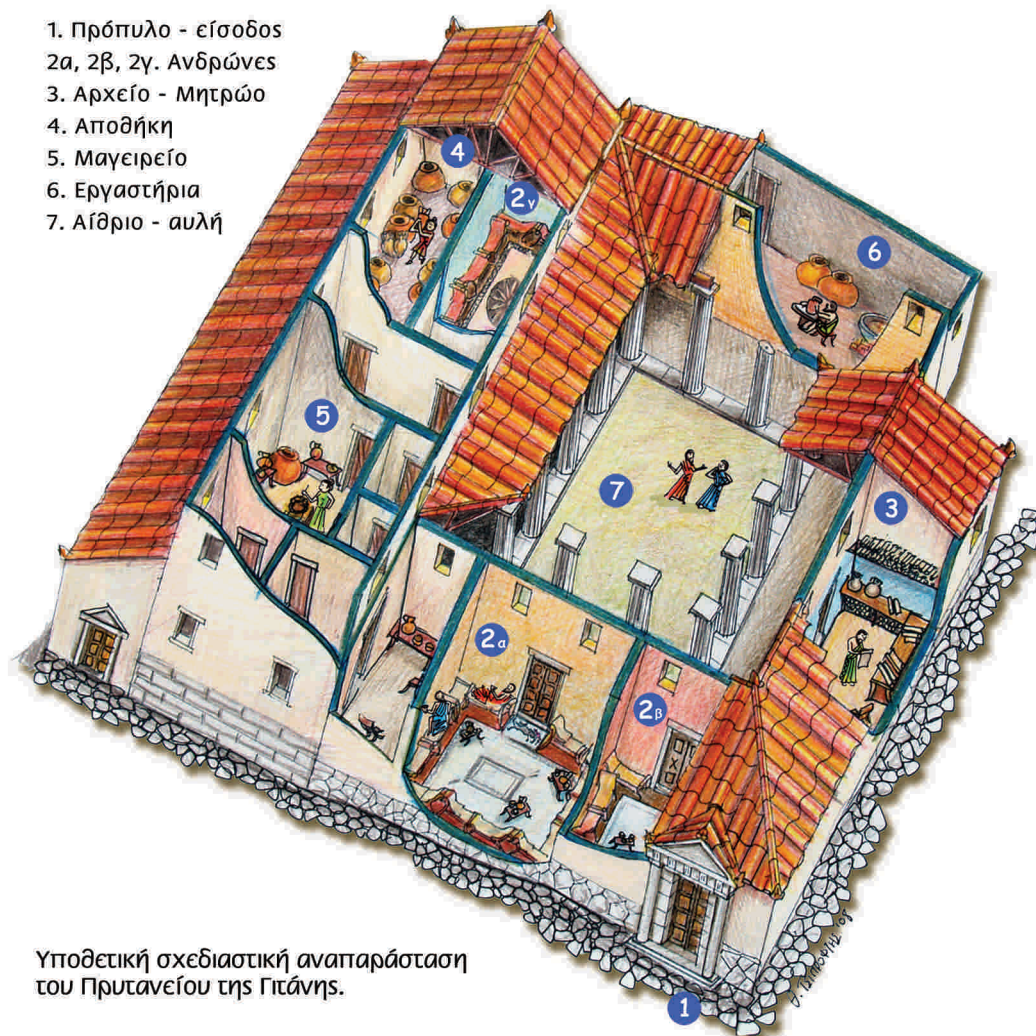
Εκτός από τις αίθουσες που στέγάζαν διοικητικές λειτουργίες, στο Πρυτανείο φιλοξενούνταν και εργαστηριακοί χώροι. Η εύρεση δυο κεραμικών κλιβάνων αποδεικνύει την ύπαρξη κεραμοποιείου, ενώ οι μήτρες κατασκευής μεταλλικών αντικειμένων μαρτυρούν την λειτουργία σιδηρουργείου. Στο Πρυτανείο υπήρχε επίσης εργαστήριο επεξεργασίας ημιπολύτιμων λίθων.

Η εύρεση πήλινης κεραμίδας με την επιγραφή ΔΑΜΟΣΙΑ (ΔΗΜΟΣΙΑ) και η επιγραφή «ΒΟΥΛΑΣ» (ΒΟΥΛΗ) σε ένα από τα σφραγίσματα επιβεβαιώνουν το δημόσιο χαρακτήρα του κτιρίου.

Χάλκινο διακοσμητικό εξάρτημα ανάκλιντρου με τη μορφή της Αρτεμης, από ανδρώνα του Πρυτανείου

1. Πρόπυλο - είσοδος
- 2α, 2β, 2γ. Ανδρώνες
3. Αρχείο - Μητρώο
4. Αποθήκη
5. Μαγειρείο
6. Εργαστήρια
7. Αίθριο - αυλή

Υποθετική σχεδιαστική αναπαράσταση
του Πρυτανείου της Γιτάνης.

Η Αγορά και οι εμπορικές συναλλαγές

Καρδιά της οικονομικής, εμπορικής και κοινωνικής ζωής της Γιτάνης αποτελούσε η Αγορά. Η Αγορά είχε τη μορφή ανοιχτής πλατείας και περιλάμβανε συγκρότημα καταστημάτων και στοά. Τα καταστήματα φιλοξενούσαν εμπορικούς πάγκους, εργαστήρια, τεχνίτες, αγρότες που πουλούσαν τα προϊόντα τους και άλλους επαγγελματίες της εποχής. Στη στοά, ένα επίμηκες στεγασμένο κτίριο με ανοιχτή πρόσοψη, συγκεντρώνονταν οι άνθρωποι για περίπατο, κοινωνικές συναναστροφές ή προστασία από τις καιρικές συνθήκες. Στην πρόσοψη της στοάς εντοπιστήκαν βάθρα που στήριζαν αναθήματα, ενώ στο δυτικό της τμήμα λειτουργούσε μικρός χώρος λατρείας. Η Αγορά της Γιτάνης πιθανότατα χρησιμοποιήθηκε και για δημόσιες ή πολιτικές συγκεντρώσεις.

Επάνω: Μολύβδινο σταθμείο.

Δίπλα: Στην Αγορά της αρχαίας Γιτάνης.

Απέναντι επάνω: Χάλκινα νομίσματα από το Πρυτανείο της Γιτάνης.

Απέναντι κάτω: Εμπορικός αμφορέας.

Οι καθημερινές συναλλαγές πραγματοποιούνταν με νομίσματα ή με ανταλλαγές προϊόντων. Για τις εσωτερικές συναλλαγές χρησιμοποιούνταν θεσπρωτικά ήπειρωτικά νομίσματα, ενώ για τις εμπορικές γίνονταν δεκτό οποιοδήποτε ξένο νόμισμα. Η εύρεση ξένων νομισμάτων στην αγορά της Γιτάνης επιβεβαιώνει τις εμπορικές σχέσεις που ανέπτυξε με διαφορές ελληνικές πόλεις (Κέρκυρα, Αμβρακία, Κόρινθο, Σάμο κτλ), αλλά και με τις ακτές της Αδριατικής και της νότιας Ιλλυρίας.

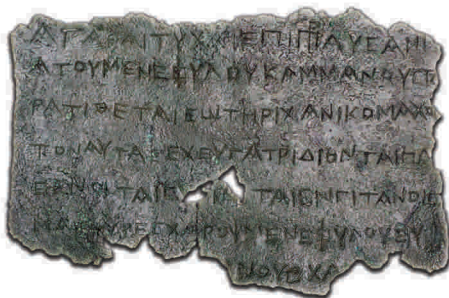
Η μέτρηση και το ζύγισμα των προϊόντων γίνονταν με πήλινα αγγεία και μολύβδινα σταθμεία συγκεκριμένης χωρητικότητας και βάρους, που χρησιμοποιούνταν ως μέτρα και σταθμά. Το εγχάρακτο «Δ» ή και ολόκληρη η λέξη «ΔΑΜΟΣΙΟΣ», σε κάποια από αυτά δηλώνει τη δημόσια χρήση τους. Σφραγίσματα με την επιγραφή «ΑΓΟΡΑΝΟΜΩΝ» αποδεικνύουν την ύπαρξη ειδικού σώματος ελεγκτών που φρόντιζε για την αξιοπιστία και την ομαλή διεξαγωγή των συναλλαγών.

Τη μεγαλύτερη διακίνηση είχαν τα αγροτικά προϊόντα. Το λάδι, το σιτάρι και το κρασί διακινούνταν μέσα σε πήλινα οξυπύθμενα αγγεία, τους εμπορικούς αμφορείς. Η μυτερή βάση των αγγείων αυτών διευκόλυνε το στοιβαγμά τους στα αμπάρια των πλοίων, ενώ κύριο χαρακτηριστικό τους αποτελούσε το τύπωμα σφραγίδας που έφεραν στις λαβές τους. Η σφραγίδα δήλωνε την προέλευση και εγγυώταν την ποιότητα των προϊόντων. Τα αγγεία σφραγίζονταν από τους κατασκευαστές και κάθε εργαστήριο είχε δικά του σύμβολα. Συχνά στη σφραγίδα αναγράφονταν ο ετήσιος επώνυμος άρχοντας, στοιχείο που δήλωνε τη χρονολόγηση της «εμφιάλωσης». Οι σφραγίδες αποτελούσαν τυποποίηση χρήσιμη για φοροεισπράκτορες, έμπορους και αγοραστές. Στη Θεσπρωτία αναγνωρίστηκαν κερκυραϊκές, κορινθιακές και ροδιακές λαβές.

Ο Μικρός Ναός

Ο Μικρός Ναός της Γιτάνης βρίσκεται στην αρχή του κεντρικού δρόμου που οδηγούσε στο Πρυτανείο. Πρόκειται για κτίσμα μικρού μεγέθους, με ορθογώνια κάτοψη, που αποτελούνταν από πρόναο, σηκό (άδυτο) και μια πλακοστρωμένη αυλή στην είσοδό του. Η θεότητα που λατρευόταν εκεί παραμένει αταύτιστη. Στα αφιερώματα που βρεθήκαν στο Ναό περιλαμβάνονται πήλινα ειδώλια, μήτρα ειδωλίου, παιχνίδια και μια χάλκινη επιγραφή στην οποία αναγράφεται και το όνομα της πόλης («ΕΝ ΓΙΤΑΝΟΙΣ»). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γυναικείο αγαλματίδιο - ανάθημα με την επιγραφή «ΠΑΡΘΕΝΩΙ ΦΙΛ[Α] ΠΑΡΟΡΑΜΑ» (Αφιερωμένο από τη νεαρή Φίλα ύστερα από όνειρο που είδε).

Αφιερώματα που βρέθηκαν στο Μικρό Ναό.
Επάνω: Το αγαλμάτιο της Φίλας.
Αριστερά: Η χάλκινη επιγραφή.

Αριστερά: Αεροφωτογραφία του θεάτρου.
Κάτω: Εδώλια που σώζουν επιγραφές με ονόματα αρχόντων.

Το θέατρο βρισκόταν έξω από τα δυτικά τείχη της Γιάνης, δίπλα στον ποταμό Καλαμά. Για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε ντόπιος ασβεστόλιθος. Η χωρητικότητά του έφτανε τους 4.000 – 5000 θεατές.

Σε πολλά εδώλια σώζονται ακόμα επιγραφές με ονόματα αρχόντων της πόλης, μεταξύ των οποίων διακρίνονται τα: Δόκιμος, Μενέδαμος, Φιλίστα, Χαροπίδας, Πausανίας, Τιμόδαμος, Αντίνοος, Αλέξανδρος, Κέφαλος, Νικόμαχος, Νικόστρατος κ.α.

Καθώς η Γιάνη αποτελούσε το πολιτικό κέντρο των Θεσπρωτών, το θέατρο θα χρησίμευε όχι μόνο για θεατρικές παραστάσεις αλλά και για δημόσιες συγκεντρώσεις ή πολιτικές συναθροίσεις του Θεσπρωτικού Κοινού.

Το θέατρο

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο «Μια μέρα στην αρχαία Γιτάνη» είναι αφιερωμένο στον οικισμό της Γιτάνης, της πρωτεύουσας της αρχαίας Θεσπρωτίας και στο δημόσιο βίο των ανθρώπων που έζησαν εκεί κατά τους ελληνιστικούς χρόνους.

Το πρόγραμμα απευθύνεται σε μαθητές των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού σχολείου (Ε' και ΣΤ' τάξη) και της πρώτης τάξης του Γυμνασίου και η διάρκειά του υπολογίζεται στη μιάμιση περίπου ώρα.

Βασικό στόχο του αποτελεί η γνωριμία των παιδιών με εκφάνσεις του δημόσιου βίου όπως λχ. η διακυβέρνηση, η οικονομική ζωή, η θρησκεία και ο πόλεμος, όπως διαμορφώθηκαν κατά την περίοδο της ακμής της πόλης.

Παράλληλα γίνονται αναφορές και στα σημαντικότερα δημόσια κτίρια, το Πρυτανείο, τη Στοά, το Μικρό Ναό στα οποία κυλούσε η δημόσια ζωή.

Ως επιμέρους στόχοι ορίζονται η εξοικείωση των μικρών επισκεπτών με το μουσειακό περιβάλλον, η γνωριμία τους με τον αρχαιολογικό πλούτο του τόπου τους, η επαφή τους με αυθεντικά αντικείμενα, αλλά και η καλλιέργεια ομαδικού πνεύματος, η δυνατότητα για μεταξύ τους επικοινωνία και συνεργασία, η ανάπτυξη της κριτικής τους σκέψης και η ψυχαγωγία τους μέσα από βιωματικές εκπαιδευτικές δράσεις, παιχνίδια και δραματοποιήσεις.

Σε κάθε περίπτωση η αποκόμιση μιας ευχάριστης εμπειρίας στο χώρο του μουσείου και η προσδοκία εκ μέρους των μαθητών για μια επόμενη επίσκεψη, παραμένει η κυριότερή μας επιδίωξη και ο πρωταρχικός μας στόχος.

Στιγμιότυπα από εκπαιδευτικές δράσεις στον αρχαιολογικό χώρο της Γιτάνης.

Βιβλιογραφία

- ▶ Ι. Ακαμάτης, *Ενσφράγιστες λαβές αμφορέων από την αγορά της Πέλλας*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, Αθήνα 2000.
- ▶ Γκάνια Χρ., «Ο αρχαιολογικός χώρος της Γιτάνης και οι εργασίες αναδείξεως», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τ. 40, Ιωάννινα 2006.
- ▶ Δάκαρης Σ. Ι., *Θεσπρωτία*, Αθήνα 1972.
- ▶ Βασιλειάδης Στ., Χριστοδούλου Ελ., «Αρχαία Θεσπρωτία: Από την προπολιτική στην πολιτική κοινωνία, ή πώς ο χωρικός γίνεται πολίτης», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τ. 40, Ιωάννινα 2006.
- ▶ Βλαχοπούλου - Οικονόμου Αμ., *Επισκόπηση της τοπογραφίας της αρχαίας Ηπείρου*, Ιωάννινα 2003.
- ▶ Η' Ε.Π.Κ.Α., *Μελέτη Ανάδειξης - Ανάπλασης Αρχαιολογικού Χώρου Γιτάνης Θεσπρωτίας*, Δημοσίευτη μελέτη, Ηγουμενίτσα 2004.
- ▶ Μουσελίκης Γ. Σπ., *Αρχαιοότητες της Θεσπρωτίας*, Ιωάννινα 1980.
- ▶ Preka - Alexandri K., «Seal Impressions from Titani, a Hellenistic Metropolis of Thesproti», *ΡΑΚΤ*, τ. 23, 1989.
- ▶ Preka - Alexandri K., «A First Presentation of three Recent Excavations in Thesprotia – Epirus – Greece», *L' Illyrie meridionale et l' Epire dans l' antiquité II*, 1993.
- ▶ Preka - Alexandri K., «Inscribed seal impressions from Thesprotia», *BCH*, τ. 29 1996.
- ▶ Preka - Alexandri K., «Recent Excavations in Ancient Gitani», *L' Illyrie meridionale et l' Epire dans l' antiquité III*, 1999.
- ▶ Ρήγιнос Γ., «Οικιστική Οργάνωση στην Αρχαία Θεσπρωτία την Ύστερη Κλασική και Ελληνιστική περίοδο», *Ηπειρώτικα Χρονικά*, τ. 40, Ιωάννινα 2006.
- ▶ Σάρρας Γ., *Η Θεσπρωτία δια μέσου των αιώνων. 40.000 π.Χ. μέχρι σήμερα*, τ.1, Αθήνα 1998.
- ▶ Συλλογικό έργο, *Ήπειρος. 4.000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1997.

Τα αντικείμενα στις φωτογραφίες του φυλλαδίου χρονολογούνται τον 3ο – 2ο αι. π.Χ. και εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας.

Οι φωτογραφίες του φυλλαδίου προέρχονται από το Φωτογραφικό Αρχείο της ΑΒ' Ε.Π.Κ.Α.

